
AB SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE TAHİL ÜRETİMİ VE POLİTİKALARI

Sabri GÖKMEN*
Özlem ATEŞ**

1. Giriş

İnsanlık tarihi boyunca milletler, zenginler ve yoksullar diye ikiye ayrılmışlardır. Günümüzde ülkeler, insanlarına yiyecek temin etme bakımından bu iki kategoriden birine girmektedir. Halkını uygun bir diyetle besleyebilen ülkeler zengin, besleyemeyenler ise fakir olarak adlandırılmaktadır. Yeterli ve dengeli beslenmeyen bir toplum sağlıklı olmadığı gibi sosyo-ekonomik kalkınması da yavaştır. Bu nedenle yaşam için gerekli olan bitkisel ve hayvansal gıdaların elde edildiği tarım sektörü, günümüzde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan bütün ülkeler için en stratejik sektörlerden birisidir.

Bir ülkenin kalkınması, tarım sektörü de dahil bütün sektörlerin gelişmesiyle yakından ilgilidir. Bütün ülkelerde tarım politikalarının temel hedeflerinden birisi, ülkenin kendi nüfusunu nicelik ve nitelik olarak besleyebilecek tarımsal üretimi gerçekleştirmektir. İçinde bulunduğumuz çağda, gelişmiş olarak adlandırdığımız ülkeler içerisinde tarımın geri kaldığı veya güçlü olmadığı bir ülke yoktur. Günümüzde güçlü olan ve uyguladığı politikalarla dünyadaki değişimlere yön veren ülkelerin tarım sektörü de gelişmiştir.

* Prof. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi

** Araş. Gör., Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi

Her gün yeni gelişmelerin yaşandığı günümüzde, diğer tüm sektörler gibi tarım sektörü de, bu gelişmelerden etkilenmektedir. Günümüzde gelişmiş ülkelerin emek yoğun sanayi dalları ve çevre için risk oluşturan üretim alanlarından giderek vazgeçtiği ve bu alanları geliştirmekte olan ülkelere bırakarak, daha çok ileri ve bilgi yoğun teknolojilere yöneldiği dikkati çekmektedir. Bu durum tarım alanında da görülmektedir. Önümüzdeki yıllarda dünyada tarım alanında meydana gelecek gelişmelerin temel eğilim ve önemli itici güçlerini; gıda güvenliğinin sağlanması, ekolojik dengenin korunması, verimlilik düzeyinin yükseltilmesi, rekabet gücünün artırılması, gelir ve kültür düzeyinin iyileşmesine bağlı olarak talebin artması ve çeşitlenmesi ile bölgesel ve toplumsal dengesizliğin giderilmesi oluşturacaktır.

Türkiye’de tarım sektörü, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren ülke ekonomisinin gelişmesinde nüfus, istihdam, beslenme, hammadde temini, gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH) ve ihracata katkısı nedeniyle çok önemli bir rol oynamıştır. Günümüzde de, bazı ekonomik ve sosyal göstergeler incelendiğinde bu sektörün önemini koruduğu görülmektedir.

Bilindiği gibi Türkiye, son yıllarda Avrupa Birliği’ne (AB) üye olmak için yoğun çaba harcamaktadır. Sözkonusu birliğe mensup ülkeler, son yarım asırda tarım sektörüne ciddi kaynak aktarımı yaparak tarımsal ve kırsal altyapı sorunlarını çözmüş ve bugün dünyanın en büyük tarımsal üretim potansiyeline sahip gücü haline gelmiştir. İstenilen düzeyde olmasa bile, son yıllarda Türk tarım politikası ve yapısında yeni arayışlar ve değişimler gözlenmektedir. AB’ye giriş sürecinde yapılan değişiklikler ile tarım reformu çalışmaları hızlandırılmış ve sorunların çözümü için ciddi bir çaba içine girilmiştir. Üzülerek belirtmeliyiz ki, Türkiye’de tarımsal alandaki değişimler, ulusal politika önceliklerinden çok, ağırlıklı olarak dünya politikalarını yönlendiren uluslar ve onların politika uygulama araçlarını oluşturan Dünya Bankası, IMF ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşların yönlendirmelerinden kaynaklanmaktadır.

Bugüne kadar Türkiye’deki siyasi iktidarların tarımsal yapıdaki sorunları çözmek için ciddi bir çaba içine girdiği söylenemez. Son çeyrek asra bakıldığında, tarımdaki reform arayışlarının daha çok ekonomik krizlerden sonra gündeme geldiği görülmektedir. Türkiye’nin uzun dönemde, dünyada oluşacak yeni koşullardan ve uygulanmakta olan uluslararası politikalarından zarar görmemesi, hatta yeni durumu kendi lehine çevirebilmesi ancak, sahip olduğu potansiyeli değerlendirebilecek yeni tarım politikalarına yönelmesi ile mümkündür. Zengin bir tarımsal üretim potansiyeli ve çeşitliliğine sahip, 21. yüzyılda güçlü ve dünyada söz sahibi olmayı hedefleyen Türkiye’nin, tarım sektörünü ihmal etmesi veya bu alanda bir vizyona sahip olmaması düşünülemez.

Türkiye nüfusunun 2030’lu yılların başında 80-85 milyon civarında olacağı tahmin edilmektedir. Değişik nedenlerle tarım alanlarının azalması, ekolojik denge ve çevre sağlığının giderek bozulması, artan dünya ve ülke nüfusu ile birlikte değerlendirildiğinde; sürdürülebilir nitelikte, sağlıklı, gü-

venli ve yeterli gıda üretimi, gıda güvenliği ve kaliteli bir yaşam ortamı oluşturmak 21. yüzyılın başlarında Türkiye tarımının misyonunu oluşturacaktır (Ağaoğlu vd., 2005).

Doyum sağlayıcı fonksiyonu yanında tat ve aroma yönünden nötr karakterde olan tahıllar, çağlar boyu insanoğlu tarafından bıkıp usanmadan tüketilmektedir. Bu nötr özellik diğer gıda maddelerinin tüketilmesinde tahıl ürünlerine ideal bir taşıyıcı nitelik de kazandırmaktadır. Türkiye'de insanların günlük kalori ihtiyacının % 50'sinden fazlası direkt tahıllardan sağlanmakta olup bu bitkiler, bitkisel ürünler içerisinde ekiliş ve üretim bakımından ilk sırada yer almaktadır. Ülkemizdeki 27 milyon hektarlık tarım alanının yaklaşık 14 milyon hektarında tahıl üretimi yapılmaktadır. Diğer taraftan 5 milyon hektarlık alan her yıl nadasa bırakılmaktadır. Bu alanın çoğunda da tahılların üretildiği hesaba katılırsa, tarım alanlarının % 70'inde tahıl yetiştiriciliği yapıldığı söylenebilir. Ayrıca ülkemizde sayıları 4 milyonu aşan tarım işletmelerinin büyük çoğunluğunda, tahıl cinslerinden en az biri yetiştirilmektedir.

Tahıllar insan beslenmesinde temel gıda maddesi olmasının yanında, milyonlarca üreticinin yıllık gelirini elde ettiği önemli bir kaynak ve çok sayıda gıda sanayine ham madde sağlaması nedeniyle, ekonomik ve sosyal yaşantımızda diğer tarım ürünlerine göre çok daha önemlidir. Ayrıca bitkisel ürünler içerisinde tarımsal gelire katkısı bakımından ilk sırada yer alan tahıllar, tarım sektörünün olduğu kadar genel ekonominin de temelini oluşturmaktadır. Kısaca tahıllar, ekolojik ve sosyo-ekonomik açıdan Türkiye tarımının vazgeçilmez ürün grubudur. Bu nedenle, Türkiye'de AB'ye giriş sürecinde ve tam üyeliğin gerçekleşmesi durumunda uygulanacak politikalarından öncelikle tahıl ürünleri ve üreticileri etkilenecektir.

Bu makale, AB'ye uyum sürecinde ülkemizde bitkisel ürünler içerisinde ilk sırayı alan ve pek çok üreticiyi yakından ilgilendiren tahıllar konusunda ülkemizin durumunu ayrıntılarıyla ele almak, bu konudaki eksikliklerimizi ve güçlü yönlerimizi ortaya koyarak 3 Ekim 2005 tarihinde başlaması beklenen müzakere sürecinde Söz konusu ürünlerle ilgili yapılacak çalışmalara ışık tutabilmek amacıyla kaleme alınmıştır.

2. Türkiye ve AB Ülkelerinde Tahıl Üretimi ve Ticareti

Türkiye ve AB ülkelerinde en fazla üretimi ve tüketimi olan dört tahıl cinsinin (buğday, arpa, mısır ve çeltik) ekim alanı, üretimi ve verimine ilişkin değerler Çizelge 1 ve 2'de verilmiştir. Üretim ve ticareti bakımından ülkemiz açısından fazla önemli olmayan tahıl cinslerinden yulaf, çavdar, tritikale ve darılara bu makalede yer verilmemiştir.

2.1. Buğday

Dünyada olduğu gibi Türkiye ve AB ülkelerinde en fazla ekim alanı ve üretimi olan tahıl cinsi buğdaydır. 2004 yılı verilerine göre 25 AB ülkesinde yaklaşık 23.4 milyon hektar alanda 136.8 milyon ton buğday üretilirken, ülkemizde 9.4

milyon hektar alanda 21 milyon ton buğday üretilmiştir. Ülkemizde buğday ekim alanı AB ülkelerinin yaklaşık % 40'ı kadarken, üretim ancak % 15'i kadardır. Bu durum ülkemizde buğday veriminin AB ülkelerine göre çok düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim AB ülkelerinde ortalama verim 5854 kg/ha iken, Türkiye'de 2234 kg/ha'dır. Türkiye'de buğday verimi Portekiz, Yunanistan ve Kıbrıs hariç diğer AB ülkelerinden önemli ölçüde düşüktür. Hatta Belçika, Almanya, Hollanda, İrlanda, İngiltere, Fransa ve Danimarka gibi ülkelerde buğday verimi ülkemiz buğday veriminin dört katına yakındır (Çizelge 1).

Çizelge 1. Türkiye ve AB Ülkelerinde Buğday ve Arpanın Ekim Alanı, Üretimi ve Verimi (2004)

AB Ülkeleri	BUĞDAY			ARPA		
	Ekim Alanı (Ha)	Üretim (T)	Verim (Kg/ha)	Ekim Alanı (Ha)	Üretim (T)	Verim (Kg/ha)
Avusturya	290.174	1.718.820	5923,4	191.333	1.006.740	5261,7
Belçika	213.035	1.913.177	8980,6	38.728	304.777	7869,7
Kıbrıs	6.000	13.000	2166,7	43.000	94.000	2186
Çek Cum.	863.161	5.042.523	5841,9	468.995	2.330.582	4969,3
Danimarka	666.400	4.758.500	7140,6	697.100	3.589.100	5148,6
Estonya	72.994	184.730	2530,8	118.806	289.472	2436,5
Finlandiya	225.200	782.300	3473,8	531.800	1.724.700	3243,1
Fransa	5.235.267	39.704.764	7584,1	1.629.990	11.040.214	6773,2
Almanya	3.112.000	25.427.000	8170,6	2.236.000	12.993.000	5810,8
Yunanistan	851.856	1.800.000	2113	97.790	220.000	2249,7
Macaristan	1.173.000	6.020.000	5131	331.000	1.423.000	4299,1
İrlanda	102.800	849.000	8258,8	182.700	1.159.000	6343,7
İtalya	2.352.675	8.628.758	3667,6	306.939	1.166.877	3801,7
Letonya	176.000	530.000	3011,4	135.000	275.000	2037
Litvanya	340.000	1.315.000	3867,6	310.000	970.000	3129
Lüksemburg	12.000	80.000	6666,7	9.000	53.000	5888,9
Malta	2.300	9.500	4130,4	540	2.200	4074,1
Hollanda	135.000	1.224.000	9066,7	50.000	288.000	5760
Polonya	2.420.000	9.450.486	3905,2	1.060.000	3.476.514	3279,7
Portekiz	180.000	251.000	1394,4	13.000	13.000	1000
Slovakya	367.767	1.764.846	4798,8	221.987	915.903	4125,9
Slovenya	32.385	146.829	4533,9	15.324	59.729	3897,7
İspanya	2.151.500	7.107.900	3303,7	3.170.400	10.608.700	3346,2
İsveç	404.137	2.412.300	5969	398.839	1.691.900	4242,1
İngiltere	1.991.000	15.706.000	7888,5	1.006.000	5.860.000	5825,1
AB Top./Ort.	23.376.651	136.840.433	5853,7	13.264.271	61.555.408	4640,7
Türkiye	9.400.000	21.000.000	2234	3.500.000	9.000.000	2571,4

Çeşit sayısındaki fazlalığa rağmen son on yılda ülkemizde buğday verimindeki artış dünyadaki ve özellikle AB ülkelerindeki verim artışının gerisinde kalmıştır. Üretimin kurak koşullarda yapılması verimi sınırlayan en önemli faktördür. Doğu Karadeniz dışındaki bölgelerde yıllık yağışın yetersiz ve/veya yağış rejiminin düzensiz olması, özellikle Doğu Anadolu ve Orta Anadolu bölgelerinde görülen kış zararı, işletmelerin küçük ve parçalı oluşu, toprakların çoğunlukla yüzlek ve verimsiz olması, verimi artırmaya yönelik girdi ve yetiştirme yöntemlerinin katkı ve etkinliğini azaltırken, verim düşüklüğü nedeniyle ürün maliyetlerinin de yükselmesine neden olmaktadır.

Ülkemizde kişi başına buğday tüketimi ile ilgili değişik rakamlar bulunmakla birlikte, ortalama değer 200 kg/yıl civarındadır. Kişi başına yıllık buğday tüketimi ile gerekli tohumluk miktarına, stok artışı ve ürün kayıpları için yıllık üretimin % 3'ü eklenerek, ülkemizin yıllara göre buğday gereksinimi tahmin edilmektedir. Buna göre 2005 yılında yaklaşık 17 milyon ton olan buğday ihtiyacımızın, nüfus artışına bağlı olarak 2010, 2015 ve 2020 yıllarında sırasıyla 18, 19 ve 21 milyon ton civarında olması beklenmektedir (Kün vd., 2005).

Normal şartlarda ülkemizde üretilen buğday miktarı ihtiyacı karşılamakla birlikte; bazı yıllar kötü hava koşulları, yetiştirme tekniğinden kaynaklanan eksiklikler, hastalık ve zararlılar nedeniyle kalite düşmekte ve Sözkonusu yıllarda gıda sanayinin istediği kaliteli ve standartlara uygun ürün gereksinimi dışalımla karşılanmaktadır. Buğdayın ithalattaki payını azaltarak tahıl ve tahıl ürünlerinin ekonomiye katkısını artırmanın yolu kaliteli ürün yetiştirmekten geçmektedir. Son yıllarda ithalatın artmasının önemli nedenlerinden biri de dışalım fiyatlarının nisbi düşüklüğüdür.

2.2. Arpa

Buğdaya göre daha az olmakla birlikte tüm AB ülkelerinde arpa tarımı yapılmaktadır. 2004 yılında AB ülkelerinde 13.2 milyon hektar alanda, 61.5 milyon ton arpa üretilmiştir. Ülkemizin arpa verim ve üretiminde son yıllarda az olmakla birlikte sürekli bir artış gözlenmiştir. Buna rağmen, 2004 yılında 2571 kg/ha olan Türkiye arpa verimi, aynı yıl 4641 kg/ha olan AB ülkeleri arpa veriminden % 45 daha düşüktür (Çizelge 1). Verim ve üretim bu düzeyde kalırsa, gelecekte ülkemiz için arpa dışılımı kaçınılmaz olabilir. Ancak, toplam arpa ekim alanı oldukça geniş olduğundan (3.5 milyon ha), verimde sağlanacak % 5'lik bir artış ile ülkemizin ihtiyacını karşılamak mümkündür.

Buğdayda olduğu gibi kişi başına yıllık 75 kg arpa tüketildiği varsayılarak yapılan hesaplamalara göre 2005 yılında 6.39 milyon ton olan arpa gereksinimimiz, nüfus artışına bağlı olarak 2010, 2015 ve 2020 yıllarında sırasıyla 6.82, 7.30 ve 7.80 milyon ton civarında olacağı tahmin edilmektedir (Kün vd., 2005).

AB ülkelerinde buğday ve arpa verimlerinin ülkemize göre yüksek olması (sırasıyla % 62 ve % 45), öncelikle iklim koşullarının bu bitkiler için çok

uygun olmasından kaynaklanmaktadır. Bunun yanında verim potansiyeli yüksek ve olumsuz çevre koşullarına dayanıklı çeşitlerin kullanılması, arazilerin çok parçalı olmaması, uygun yetiştirme tekniği uygulamaları, yeterli girdi kullanımı, tarımsal mekanizasyon düzeyinin yüksek olması, araştırma sonuçlarının pratiğe aktarılması, tarımsal yayım faaliyetlerinin yeterli ve üreticilerin eğitim seviyesinin yüksek olması gibi faktörler de etkilidir. Birim alan veriminin yüksek olması, AB ülkelerinde ürün maliyetinin ülkemize göre daha düşük olmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla mevcut yapısıyla ülkemizin, özellikle ekmeçlik buğday ve yemlik arpada AB ülkeleriyle rekabet etme şansı yok denecek kadar azdır. Bu alanda rekabet gücümüzü artırmak için, öncelikle verimi yükselterek maliyeti düşürmek zorundayız. Bunu yapabilecek potansiyele ve güce sahibiz. Alacağımız basit tedbirlerle bile kısa sürede ülke ortalamasını % 10'a kadar artırmamız mümkündür.

Ülkemizde buğday, arpa ve mısır üretiminde, AB ortalamasının üzerinde verim alınan bölgeler de (Çukurova, Marmara, Orta Karadeniz) vardır. Türkiye'de ortalama verimin düşük olmasının en önemli nedenlerinden biri de, bu bitkilerin tarıma uygun olmayan alanlarda (meyilli, yüzlek, verimsiz) yetiştirilmesidir. Özellikle marjinal alanlarda yetiştirilen buğday ve arpada verim dekara 100 kg'ın altına düşmekte ve buna bağlı olarak ürün maliyeti artmaktadır. Aynı şekilde Karadeniz Bölgesinde de mısır yetiştiriciliği çoğunlukla tarıma uygun olmayan meyilli alanlarda yapılmaktadır. En kısa zamanda ürün maliyetini düşürmek için marjinal alanlarda tahıl üretiminden vazgeçilmeliyiz ve bu alanlar karakterine uygun (mer'a, otlak, orman vs.) kullanılmalıyız. Bunu yapmak ürün maliyetini düşürmenin yanında erozyonu önlemek, yaban hayatına ortam hazırlamak, biyoçeşitliliği sürdürmek, su ve toprak kaynaklarını etkin kullanmak gibi ekolojik denge ve çevre sağlığı açısından çok önemli yararları da beraberinde getirecektir. Şayet bunu yapmaz isek, konu büyük bir ihtimalle AB müzakere sürecinde çevre sağlığı kapsamında gündeme gelecek ve çözmek zorunda kalacağız. Zira AB, doğal denge ve çevre sağlığının korunmasına çok önem vermekte, bunu bozacak her türlü girişim yasaklanırken, yardımcı olacak tarımsal projeler öncelikle desteklemektedir.

2.3. Mısır

2004 yılında AB ülkelerinde toplam 6.4 milyon hektar alanda yaklaşık 54 milyon ton mısır üretilmiştir (Çizelge 2). En fazla mısır üreten ülkeler Fransa, İtalya, Macaristan, İspanya ve Almanya'dır. Sıcak iklim tahılı olan mısır, Kuzey Avrupa ülkelerinde sıcaklığın yetersiz olması nedeniyle yetiştirilmemektedir. Türkiye'de mısır üretiminin desteklenmesi nedeniyle son yıllarda mısır ekim alanı ve üretiminde kayda değer artışlar olmuş ve 2004 yılında 700 bin hektar alanda 3 milyon ton mısır üretimi gerçekleştirilmiştir. Bunda, İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimizde mısır ekim alanının artması yanında özellikle Çukurova Bölgesi başta olmak üzere kıyı bölgelerimizde ikinci ürün mısır üretiminin artmasının payı büyüktür. Türkiye'de mısır verimi (4286 kg/ha), mısır üretimi yapan tüm AB ülkelerinden daha düşüktür. Bunun başlıca nedenleri; uygun olmayan bölgelerde mısır

üretimi yapılması, bölgelere uygun çeşitlerin kullanılmaması, üretimde hibrit (melez) çeşit kullanım oranının düşük olması ve bakım işlerinin yeterince yapılmamasıdır.

Son yıllarda mısırdan nişasta ve nişasta esaslı tatlandırıcı üretimi hızlı bir artış gösterirken, hayvancılığın desteklenme ve teşvik edilmesine bağlı olarak karma yem üretimi de artmıştır. Ayrıca şeker mısırı, mısır kavurgası ve patlamış mısır alışkanlığı da giderek artmaktadır. Bütün bunların sonucunda ülkemizde mısır tüketiminde son yıllarda belirgin artışlar gözlenmektedir. Mısır üretimi bakımından geniş bir potansiyele sahip olan ülkemizde bu potansiyel kullanılmadığından, Türkiye her yıl ihtiyacı olan mısırın 1/3'ünü dışarıdan satın almaktadır. Son 10 yılda dışarıdan 0.5-1.3 milyon ton arasında mısır ithal edilmiştir (FAO, 2003).

Bazı çevreler nişasta esaslı tatlandırıcı üretiminin serbest bırakılmasını, şeker pancarı üretimine ise sınırlama getirilmesini savunmaktadır. Bu durumda ülkemizin mısır tüketimi ve buna bağlı olarak dışalımını daha da artacaktır. Bu uygulama ülke tarımı ve ekonomisi açısından uzun vadede yararlı olmayacağından ihtiyacın yurtiçinden karşılanması yoluna gidilmelidir. Ülkemizin ekolojik özellikleri, bilgi ve deneyimi ile mısır üretimini kısa dönemde önemli ölçüde artırması mümkün olduğundan öncelikle bu potansiyel harekete geçirilmelidir (Kün vd., 2005).

Türkiye'de yetiştirilen mısır çeşitlerinin tamamına yakını tekmelez olup, çiftmelez, üçlü melez ve kompozit çeşitlerin üretimi yok denecek kadar azdır. Tekmelez çeşitlerin verim düzeyi, üçlü ve çiftmelezlerden daha yüksek olmakla birlikte, çevre koşullarının uygun olmadığı ve/veya gerekli bakım işlemlerinin yeterince yapılamadığı durumlarda, verimleri önemli ölçüde düşmektedir. Bu nedenle ülkemizin bütün bölgelerinde tekmelez çeşitlerin yetiştirilmesi uygun değildir. Bazı bölgelerde üçlü melez, çift melez ve kompozit çeşitler daha yüksek verim verebilmektedir. Ülkemizde bölgelere uygun çeşitlerin (tekmelez, çiftmelez, üçlü melez, kompozit, sentetik) geliştirilmesi çalışmalarına ağırlık verilmeli, çeşit ıslahı çalışmaları yapan enstitülerin değişik mısır araştırma projeleri tek ana proje altında birleştirilmeli ve kaynak kullanım etkinliği artırılmalıdır. Ayrıca üçlü melez, çift melez ve kompozit çeşitlerin tohumluk maliyeti nisbi olarak düşük olduğundan ticari mısır üretim maliyeti de düşmektedir.

Diğer taraftan Türkiye'de melez çeşitlerin yetiştirilebileceği bazı bölgelerde hâlâ verim potansiyeli düşük yerel çeşitler yetiştirilmektedir. Uygun koşullarda hibrit çeşitler, popülasyonlardan % 50-150 daha yüksek verim verebildiğinden mısır üretimini artırmak için ülkemizde öncelikle yapılması gereken iş hibrit çeşitlerin ekim oranını artırmaktır. Son yıllarda ikinci ürün mısır üretimi ciddi şekilde artmış olup bunu daha da artırmak mümkündür. Gerek hibrit çeşitlerin oranını gerekse ikinci ürün mısır üretimini yaygınlaştırmak, ancak ilgili bölgelerde mısır kurutma tesislerinin inşa edilmesiyle mümkündür. Bütün bunların yanında yetiştirme yöntemleriyle ilgili araştır-

malar yapılmalı ve elde edilen sonuçlar üreticilere aktarılmalıdır. Ayrıca dışarıdan mısır ithal etmek yerine, sözleşmeli mısır üretimi teşvik edilmelidir.

Çizelge 2. Türkiye ve AB Ülkelerinde Mısır ve Çeltik Ekim Alanı, Üretimi ve Verimi (2004)

AB Ülkeleri	MISIR			ÇELTİK		
	Ekim Alanı (Ha)	Üretim (T)	Verim (Kg/ha)	Ekim Alanı (Ha)	Üretim (T)	Verim (Kg/ha)
Avusturya	178.702	1.653.750	9254,2	-	-	-
Belçika	52.174	637.807	12224,6	-	-	-
Kıbrıs	-	-	-	-	-	-
Çek Cum	89.921	551.628	6134,6	-	-	-
Danimarka	-	-	-	-	-	-
Estonya	-	-	-	-	-	-
Finlandiya	-	-	-	-	-	-
Fransa	1.824.677	16.391.359	8983,2	20.160	115.110	5709,8
Almanya	462.000	4.200.000	9090,9	-	-	-
Yunanistan	244.289	2.300.000	9415,1	24.138	175.000	7250
Macaristan	1.188.000	8.317.000	7000,8	3.000	12.000	4000
İrlanda	-	-	-	-	-	-
İtalya	1.198.968	10.983.080	9160,4	227.000	1.496.000	6590,3
Letonya	-	-	-	-	-	-
Litvanya	-	-	-	-	-	-
Lüksemburg	450	3.000	6666,7	-	-	-
Malta	-	-	-	-	-	-
Hollanda	24.000	196.000	8166,7	-	-	-
Polonya	415.000	2.201.956	5305,9	-	-	-
Portekiz	135.000	798.000	5911,1	26.000	148.000	5692,3
Slovakya	147.836	862.435	5833,7	-	-	-
Slovenya	45.996	357.621	7775,0	-	-	-
İspanya	479.900	4.748.400	9894,6	121.500	900.400	7410,7
İsveç	-	-	-	-	-	-
İngiltere	0	0	0	-	-	-
AB Top./ Ort.	6.486.913	54.202.036	8355,6	421.798	2.846.510	6748,5
Türkiye	700.000	3.000.000	4285,7	80.000	400.000	5000

Kaynak: www.fao.org

(T: Ton , Ha: Hektar)

Mısır üretiminde zararlılara karşı son yıllarda transgenik çeşitler geliştirilmiştir. Ancak, bu çeşitlerin ülkemizde yetiştirilmesine izin verilmediği gibi AB ülkelerinde de üretimine sıcak bakılmamaktadır. Ülkemizde ve dünyada bu alanda araştırma ve tartışmalar devam etmektedir. Önümüzdeki yıllarda transgenik çeşitlerin zararlı olduğu saptanamazsa, üretiminin yaygınlaşacağı muhakkaktır.

2.4. Çeltik

Çeltik, bitkinin hasadından elde edilen kavuzlu ürün olup, onun işlenmesiyle elde edilen ve tüketimde kullanılan ürüne ise pirinç adı verilmektedir. Çeltik gerek AB ülkeleri ve gerekse Türkiye'de ekim alanı ve üretim bakımından tahıllar içerisinde 4. sırada yer almaktadır. Çoğu AB ülkesinde iklim şartlarının uygun olmaması nedeniyle çeltik yetiştirilmemektedir. En fazla çeltik üretimi İtalya'da yapılmakta olup, bunu İspanya, Yunanistan, Portekiz ve Fransa takip etmektedir. Çok az miktarda da Portekiz ve Macaristan'da üretim yapılmaktadır. 2004 yılında toplam altı AB ülkesinde yaklaşık 422 bin hektar alanda, 2.8 milyon ton çeltik üretilmiştir. Türkiye'de mısırdaki olduğu gibi son yıllarda çeltik ekim alanı ve üretiminde de bir artış olmuş ve yaklaşık 30 ilde 80 bin hektar alanda 400 bin ton çeltik üretilmiştir (Çizelge 2).

Diğer tahıl ürünlerine göre daha düşük tüketime sahip olan pirinç, hızlı şehirleşme ve sosyo-ekonomik değişimlere bağlı olarak bulgurun yerini almış, bu da kişi başına pirinç tüketimini artırmıştır. Türkiye'de, kentleşmenin giderek artması ve köyde yaşayan insanların beslenme alışkanlıklarının değişmesi pirinç tüketiminin önümüzdeki yıllarda daha da artacağını göstermektedir. Türkiye'de kişi başına pirinç tüketimi yaklaşık 5 kg'dır. Bunun önümüzdeki 10 yılda değişmeyeceği varsayılsa bile nüfus artışına bağlı olarak 2015 yılında Türkiye'de tüketilecek çeltiğin bir milyon tona çıkması beklenmektedir (Kün vd., 2005).

Çeltik üretiminde öncelikle hedef iç tüketimi karşılamak olmalıdır. Türkiye, çeltik verimi yüksek olan bir ülke ise de, üretimi iç tüketime yetmediğinden dışalım her geçen yıl artmaktadır. Bugün dünya ortalaması üzerinde olan Türkiye çeltik verimleri daha da yükseltilebilir. Ancak, ülke ihtiyacının karşılanabilmesi için, ekim alanlarının genişletilmesi de gerekmektedir. Çeltik konusunda bölgeler ve iller bazında üretim planlaması yapılmalı, sulanan alanlarda ürün deseninde çeltiğe yer verilmeli, çeltik üretimi yapılan bölgelerde ekim zamanı, sulama ve gübreleme yöntemleri araştırmalarla elde edilen sonuçlar üreticilere aktarılmalıdır.

2.5. Tahıl Ticareti

Temel gıda maddesi olması nedeniyle dünyada en fazla uluslararası ticarete konu olan tarımsal ürün grubu tahıllardır. Tahıl üretimi, ticareti ve tüketimi ile ilgili sorunlar, günümüzün en önemli ekonomi konuları arasına girmiştir. Nüfus ve beslenme sorunlarıyla ilgili kuruluşlar, nüfus artış hızıyla tahıl üretimi artış hızı arasındaki ilişkileri izleyerek artan talebi karşılayabilecek düzeyde bir üretimin gerçekleşmesine çalışmaktadırlar.

2003 yılı değerlerine göre, AB ülkelerinde arpa ve buğdayın (serin iklim tahılları) toplam ihracatı ithalatından daha fazladır. Her iki üründe de Fransa dışarıya ilk sırada yer alırken, bunu sırasıyla Almanya ve İngiltere takip etmektedir. Buğday dış alımında İtalya ilk sırada yer alırken, bu ülkeyi

İspanya, Belçika ve Hollanda izlemektedir. Mısır ve çeltiğin (sıcak iklim tahılları) ithalatı ise ihracatından daha fazladır (Çizelge 2). Buğday ve arpa ticareti daha çok birliğe mensup ülkeler arasında yapılırken, yeterli miktarda üretim yapılmayan mısır ve çeltik ihtiyacı birlik dışındaki diğer ülkelerden sağlanmaktadır.

2003 yılı değerlerine bakıldığında, ülkemizin arpa hariç diğer üç üründe de ithalatçı ülke konumunda olduğu görülmektedir (Çizelge 3). Türkiye dünya tahıl ticaretinde söz sahibi olabilecek bir üretim potansiyeline sahip olmasına rağmen son yıllarda buğday, mısır ve çeltik dışalımını artırmıştır. Aynı yıl Türkiye'nin tahıl ve tahıl ürünlerinde ihracatı yaklaşık 409 milyon dolar iken, ithalatı ise 722 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir (FAO, 2003). Dünyada miktar olarak önemli bir tahıl üreticisi olan ülkemizin bu alanda yaklaşık 313 milyon dolar dış ticaret açığı bulunmaktadır. Ülkemizin bugünkü tahıl tüketim düzeyinde bile, tahıl dışalımına ayırması gereken kaynak 800 milyon dolar dolayına ulaşmış durumdadır. Nüfus artışına bağlı olarak, iç tüketim de giderek artacağından; tahıl üretiminin artırılmaması durumunda, Türkiye çok yakın gelecekte kendi ihtiyacını karşılayabilmek için tahıl dışalımına daha büyük bedeller ödemek zorunda kalacaktır. Tahıl ticaretinde, ülkemizin yıllık dışalım ve dışsatım dengeleri iklim ve pazar koşulları nedeniyle büyük dalgalanmalar göstermektedir.

Son 10 yıldaki tahıl ticareti incelendiğinde, tahıl üretiminde "ihracatçı" ya da "kendine yeter" konumunda bulunan Türkiye'nin, giderek "ithalatçı" konumuna düştüğü görülmektedir. Bu periyotta ülkemizin toplam tahıl dışalımı, toplam tahıl dışsatımından daha fazla olmuş ve tahıl dış ticaret dengesi giderek önemli açıklar vermeye başlamıştır. Üretim ile birlikte kalitenin artırılmaması durumunda, dışalım miktarları daha da artacaktır. Ülkenin tekrar kendine yeter hatta ihracatçı konumuna gelebilmesi, tüm tarım sektöründe olduğu gibi tahıl alt sektöründe de; ülke öz kaynaklarını iyi değerlendiren, bunları daha da geliştirip verim ve kaliteyi yükselterek üretimi artırmayı hedefleyen politikaların uygulanması ile mümkündür.

Çizelge 3. Türkiye ve AB Ülkelerinde 2003 Yılında Tahıl İhracat ve İthalatı

2003 Verileri	BUĞDAY		ARPA		MISIR		ÇELTİK	
	İHRACAT (T)	İTHALAT (T)	İHRACAT (T)	İTHALAT (T)	İHRACAT (T)	İTHALAT (T)	İHRACAT (T)	İTHALAT (T)
AB Ülkeleri								
Avusturya	592.378	151.516	62.998	93.964	324.111	199.090	170	26.092
Belçika	692.984	3.510.144	201.128	1.211.224	204.130	759.990	154.188	261.649
Danimarka	791.052	384.171	872.209	305.053	467	60.550	2.337	34.491
Finlandiya	25.776	63.570	92.005	55.225	1	342	1.796	26.487
Fransa	16.366.886	223.471	5.470.450	27.016	7.079.809	216.805	77.560	450.159
Almanya	4.473.168	1.540.799	3.179.001	783.867	856.604	1.059.672	56.536	277.129
Yunanistan	190.721	1.083.802	0	290.920	35.758	406.422	25.251	14.615
İrlanda	116.699	521.260	14.471	85.814	560	184.584	146	12.126
İtalya	208.412	6.986.068	2.622	921.584	33.427	1.109.328	570.519	81.359
Lüksemburg	10.661	34.942	19.413	10.184	799	13.022	36	1.286
Hollanda	230.308	3.030.544	166.087	1.155.294	63.815	1.996.582	117.538	212.560
Portekiz	82.056	1.376.983	2.439	266.203	5.222	1.213.085	9.983	94.693
İspanya	999.532	3.860.967	103.503	597.789	118.248	3.886.300	381.904	87.913
İsveç	735.398	56.304	349.243	58.032	2.087	6.322	1.213	51.535
İngiltere	3.657.581	973.113	1.121.302	57.480	14.991	1.429.807	47.757	544.408
AB Top./ Ort.	29.173.612	23.797.654	11.656.871	5.919.649	8.740.029	12.541.901	1.446.933	2.176.501
Türkiye	938	1.838.739	395.988	89.428	10.988	1.818.132	4.267	385.293

Kaynak: www.fao.org

(T: Ton)

Türkiye uygun nitelik ve nicelikte tahıl üretimi yapabildiği takdirde, dünya tahıl ithalatında ilk sıralarda yer alan Ortadoğu ülkelerine yakın olması nedeniyle önemli avantajlara sahiptir. Ayrıca, AB ülkeleri başta olmak üzere tüketicilerin ekolojik tarım ürünlerine olan talebi her geçen gün artmaktadır. Türkiye, sahip olduğu ekolojik koşullar nedeniyle diğer pek çok tarım ürününde olduğu gibi organik tahıl ürünleri konusunda da avantajlı bir ülke konumundadır. Önümüzdeki yıllarda AB ülkelerine benzer modern işletmeler yanında, küçük ama tümüyle organik gıda üzerine kurulmuş işletmelerin de şansı olabilecektir.

AB'ye uyum sürecinde ve üye olduktan sonra, Türkiye'nin ekmeklik buğday ve yemlik arpa başta olmak üzere uluslararası tahıl ticaretinde ciddi sıkıntılar yaşayacağı beklenmektedir. Küreselleşmenin bir sonucu olarak ihtiyaç fazlası tarımsal üretim, dünya piyasa fiyatlarını yapay olarak da olsa düşürmekte, ihracata sübvansiyon sağlama olanağından yoksun gelişmekte olan ülkelerin dış rekabet gücünü ve ihracat olanaklarını ortadan kaldırmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin iç pazarlarını da istila eden sübvansiyonlu

ürünler, yerli tarımsal üreticilerin varlıklarını tehdit etmektedir (Şahingöz vd., 2005). Aynı şekilde tohum, ilaç, gübre gibi tarımsal üretimde önemli olan temel girdiler yanında uluslararası ürünlerin pazarlanması da çok uluslu büyük şirketler tarafından kontrol edilmektedir. Yükseltelen gıda güvenliği normları ile bu pazarlarda gelişmekte olan ülkelerin pazarlama şansını bulmaları giderek zorlaşmaktadır.

Bu bilgilerden hareketle AB ülkelerinin üretim fazlasının uluslararası pazarlarda ülkemizin rekabet gücünü olumsuz yönde etkileyeceği, gerekli tedbirler alınmaz ise, tahıllar başta olmak üzere ekonomimizin temeli olan tarım kesimini ciddi şekilde sıkıntıya sokacak dinamikleri harekete geçireceği söylenebilir. Ülkemiz bu çemberi kırabilmek için sahip olduğu doğal kaynakları değerlendirerek, rekabet gücü yüksek alanlarda somut hedefler belirlemeli ve kaynaklarını bu alanlarda yoğunlaştırmalıdır.

3. Türkiye'nin Tahıl Üretimi ve Ürünlerini Değerlendirme Konusundaki Avantajları

Tarım sektöründe, yapısal sorunlar başta olmak üzere pek çok sorunun olduğu ve çözülmesi gerektiği yıllardır ifade edilmesine rağmen değişik nedenlerle bugüne kadar çözül(e)memiştir. AB sürecinin, bir taraftan tarım sektöründeki belli sorunları ne pahasına olursa olsun çözmemizi sağlayacağını, diğer taraftan da var olan ancak, bugüne kadar yeterince değerlendirmediğimiz kaynaklarımızı değerlendirme konusunda ülkemize ivme kazandıracağını düşünmekteyiz.

Ülkemizin mevcut yapısıyla tahıl üretimi ve ticaretinde, AB ülkelerine göre önemli dezavantajlarının olduğu muhakkaktır. Bununla birlikte, Türkiye'nin olumsuzlukları azaltma, hatta lehine çevirme konusunda yapabileceği işler olduğu gibi, bu alanda AB ülkelerinin sahip olmadığı bazı avantajlara da sahiptir. Bu bölümde, tahıl ürünlerinin değerlendirilmesi konusunda yapılması gereken öncelikli işler ve ülkemizin bugüne kadar gerçek anlamda değerlendiremediği imkânlar alt başlıklar altında verilmeye çalışılacaktır.

3.1. Tarımsal Sanayi

Tarımsal sanayi ülkemiz açısından büyük önem arz etmektedir. Tarım ürünlerinin işlenerek değerlendirilmesi bir taraftan halkın dengeli beslenmesini sağlarken, diğer taraftan ürünlere katma değer kazandırmakta, ek iş alanı ve vergi geliri üreterek ülkeye sosyal ve ekonomik yararlar sağlamaktadır. Tahılların işlenmeden doğrudan satışında çoğu üründe AB ülkeleri ile rekabet etme şansımız olmadığından, bu ürünlerin gıda sanayinde kullanılması ve katma değer oluşturduktan sonra pazarlanması yoluna gitmek zorundayız. Makarna, bulgur, irmik, bisküvi, un, ekmeke, yağ, nişasta ve nişasta esaslı tatlandırıcılar gibi işlenmiş tahıl ürünlerinin ihracat olanaklarının geniş ve mevcut durumun daha da geliştirilebilir olması (Kün vd., 2005), bu yönde yapılacak çalışmaları teşvik edecektir.

Türkiye işlenmiş tarım ürünlerinde ihracatçı konumunda olmakla birlikte, AB ile olan ticaretinde ithalatçı ülke konumundadır. Türkiye'nin işlenmiş tarım ürünleri ithalatında birliğin payı % 90 civarındadır (Anonim, 2004a).

Türkiye'de tahıllar, sebze ve meyve ürünleri başta olmak üzere tarım ürünlerinin katma değer oluşturacak şekilde işlenmesi gelişmiş ülkelere göre çok düşüktür. Örneğin, gelişmiş ülkelerde bitkisel ürünlerin % 60'ı, AB ülkelerinde % 70'i gıda sanayinde kullanılırken, ülkemizde bu oran % 25-30 civarındadır (Halkman vd., 2005). Diğer taraftan, Türkiye'de gıda işletmelerinin % 65'ini oluşturan tahıl ve nişasta mamulleri sanayi dalında, kapasite kullanım oranı da (% 36-61) oldukça düşüktür (Anonim, 2003a). Bunda, en önemli faktör yeterli miktarda ve uygun kalitede hammaddenin sürekli sağlanamamasıdır. Özellikle sanayici protein oranı, glüten miktarı, hektolitreye ağırlığı gibi kalite özellikleri bakımından aynı vasıflara sahip tek parti ürün bulma konusunda ciddi sıkıntılar çekmektedir. Bunun yanında ihracata yönelik uzun vadeli ve istikrarlı politikaların olmayışı da önemlidir. Türkiye'nin başta buğday olmak üzere tahıl üretiminde AB standartlarını yakalaması ve birlik ülkeleri ile rekabet edebilmesi için, büyük partilerde tek düze ve aynı kalitede ürün üretmesi gerekmektedir.

Bilindiği gibi bir ülkede gıda sanayinin gelişmesini belirleyen en önemli etkenlerden birisi, yeterli miktarda ve uygun vasıfta hammaddenin temini- dir. Bu ise, bölgesel ve ülkesel düzeyde üretim deseninin ve üretim hedeflerinin belirlenmesi ve buna ulaştıracak politikaların etkili bir biçimde uygulamaya konulması ile mümkündür. Herhangi bir hedef olmaksızın üretilmiş ürünün sanayide işlenmesi uygulaması, geçmişte kalmıştır. Günümüzde sanayici fire ve ıskartası bol, düşük fiyatlı ürün yerine; fire ve ıskartası az, yüksek fiyatlı ürün kullanmayı daha çok tercih etmektedir.

Son yıllarda arzu edilen miktarda ve vasıfta hammadde temini işi, gıda sanayini tarımsal üretim yapan çiftçilerle doğrudan işbirliği arayışına zorlamıştır. Sanayicinin istediği hammaddenin yurtiçinde üretilebilmesi için, makarnalık buğday ve maltlık arpa gibi ürünlerde sınırlı düzeyde olan sözleşmeli üretim yaygınlaştırılmalı, sanayici çiftçi işbirliği geliştirilmeli, bu alanda devlet hakemlik ve öğreticilik görevini üstlenmelidir. Diğer taraftan, tarımsal üretimin giderek pazara yönelik ticari bir nitelik kazanması da bu işbirliğini kolaylaştırmaktadır. Bu uygulama üreticinin üretim planlamasını kolaylaştırdığı gibi teknolojik yeniliklerin uygulanmasını da hızlandırmaktadır. Ayrıca, üreticileri özellikle kaliteli ekmeklik ve makarnalık buğday yetiştirmeye teşvik edecek fiyat politikaları uygulanmalıdır.

Türkiye gıda sanayinde en fazla işletme sayısı ve üretim değerine sahip olan un ve unlu mamüller sektöründe sözü edilen eksikliklerin yanında, bazı olumlu durumlar ve gelişmeler de yok değildir. Örneğin, üretilen buğdayın gıdaya işlenen oranı diğer pek çok ürüne göre daha fazladır. Son yıllarda buğday ihracatının yerini, katma değer oranı yüksek olan buğday ürünleri ihracatı almıştır. Ayrıca, talebe bağlı ürün çeşitlemesinde ve buna paralel olarak makarna ve bisküvi gibi ürünlerin ihracatında artış olmuştur (Ano-

nim, 2003a). Beslenme bilimindeki gelişmelere ve tüketicinin bilinçlenmesine bağlı olarak önümüzdeki dönemde gıda çeşitlenmesinin daha da artması beklenmektedir. Diğer taraftan sağlıklı beslenmek ve ihracat imkanlarını artırmak için diyet lifi yüksek, fonksiyonel bileşenleri fazla, rafine olmamış ve sindirimi yavaş olan (glisemik indeksi düşük) tüm tane çerez gıdaların tanıtımı yapılarak yaygınlaşmaları da sağlanabilir. Bu kapsamda günlük enerjinin önemli bir kısmının sağlandığı tahılların önemi önümüzdeki yıllarda daha da artacaktır.

3.2. Nişasta Esaslı Tatlandırıcılar

Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de nişasta ve nişasta ürünlerinin kullanımı giderek artmaktadır. Dünyada üretilen yaklaşık 36 milyon ton nişastanın % 81-83'ü mısırdan, %7-8'i buğdaydan, % 6'sı patatesten, % 4'ü tapiokadan ve % 1'i de diğer ürünlerden elde edilmektedir (CRA, 1997). Bu değerler bize, günümüzde tatlandırıcılar başta olmak üzere çok değişik ürünlerin elde edilmesinde kullanılan nişastanın yaklaşık % 90'ının tahıl ürünlerinden sağlandığını göstermektedir. Buğdaydan elde edilen nişasta miktarı mısıra göre oldukça az olmasına rağmen, özellikle Almanya ve diğer Avrupa ülkelerinde son 20-30 yılda iki üç kat artmıştır. 1998 yılı verilerine göre AB ülkelerinde toplam nişastanın % 27'si buğdaydan elde edilmektedir. Bu ülkelerde her yıl nişasta üretimi yaklaşık % 3 oranında artmakta olup, bu artışın tamamına yakını buğdaydan sağlanmaktadır (Baere, 1999).

Türkiye'de nişasta esaslı şeker üreten beş adet fabrika bulunmakta olup, bu işletmeler yurtiçi ve dışından aldıkları mısırı işleyerek früktoz ve glikoz şurubu üretmektedirler (Günaydın, 2004). Ülkemizde yeterli mısır üretimi yapılamaması nedeniyle, sektörün yıllık mısır ihtiyacının yaklaşık % 35-40'ı ithalat yoluyla karşılanmaktadır. 2001 yılında yürürlüğe giren Şeker Yasası kapsamında önceleri % 10 olarak belirlenen nişasta esaslı tatlandırıcı kotası, daha sonra Bakanlar Kurulu Kararı ile % 15'e yükseltilmiştir. Buna bağlı olarak son yıllarda ülkemizde mısır nişastasından elde edilen tatlandırıcı üretiminde önemli artışlar olmuş, Şeker Kanunu'nun öngördüğü kotayı aşan üretim nedeniyle, mısır işleyen sanayi kesimi şeker pancarı üretiminin kısıtlanması yönündeki taleplerini yüksek sesle ifade etmeye başlamışlardır.

Ülkeler tarım politikalarını belirlerken ülke veya bölge gerçeklerini ön planda tutmak zorundadırlar. Bu bağlamda Türkiye'nin nişasta esaslı tatlandırıcı üretiminde mısır yanında buğdayı da kullanması uzun dönemde ülke menfaatleri açısından daha uygun olabilir. Teknolojisi mısıra göre biraz zor olmasına rağmen son yıllarda her buğday çeşidinden nişasta esaslı tatlandırıcılar elde edebilecek teknoloji geliştirilmiştir. Aynı miktardaki üründen mısıra göre daha az nişasta üretilmesine rağmen buğdayın bazı avantajları vardır. Her şeyden önce ekolojisi buğday üretimine daha uygun olan Türkiye, kendine yetecek miktarda hatta daha fazla buğday üretebilmektedir. Diğer taraftan üretilen mısır talebi karşılamaktan uzaktır ve ihtiyacın 1/3'ünü

ithalat yoluyla karşılanmaktadır. Ayrıca bazı yıllar buğday, mısıra göre daha ucuz fiyatla satılabilmektedir.

Nişasta esaslı tatlandırıcı üretiminde buğdayı kullanmanın en önemli avantajlarından biri de, yan ürün olarak gluten üretilmesidir. Dünya nişasta üretiminin tek başına % 51'ini elinde bulunduran ve nişastanın da % 98'ini mısırdan elde eden ABD'nin (Anonim, 2002), mısır nişastasından ziyade yan ürün olarak elde edilen mısır özü yağından para kazandığı ifade edilmektedir. Benzer şekilde Türkiye de, buğdayı işlerken elde edeceği glutenden para kazanabilir. Kullanımı her geçen gün artan buğday gluteni ekmek ve pasta başta olmak üzere kahvaltılık tahıllar, aperatif yiyecekler (snacks), et ve peynir analogları, pizza, balık ve tavuk ürünleri gibi pek çok gıda maddesine katılmaktadır (Bergthaller, 1997). Ülkemizde bazı gıdaların üretilmesinde gluten kullanımı giderek arttığından, piyasası da oluşmuş durumdadır (Sayaslan, 2004).

Kısaca ifade etmek gerekirse nişasta ve nişasta esaslı tatlandırıcıların belli oranda buğdaydan elde edilmesi, AB ülkeleri ile özellikle fiyat bakımından rekabet etme şansımız olmayan ancak, milyonlarca üreticiyi yakından ilgilendiren buğdayın değerlendirilmesine imkan sağlayacaktır. Türkiye'de ithal edilen mısırdan nişasta esaslı tatlandırıcı üretmek, hem şeker pancarı hem de yurtiçi mısır üretimimizi olumsuz yönde etkilemektedir (Kün vd., 2005). Bu nedenle şeker pancarı ve mısır üretimini olumsuz etkilemeyecek ve mısır dışalımına daha az para ödememizi sağlayacak bu ve benzeri alternatiflerin önümüzdeki dönemde masaya yatırılmasının faydalı olacağı kanaatindeyiz.

3.3. Makarnalık Buğday

Artan dünya nüfusuna paralel olarak dış pazarların tahıl talebi de artmaktadır. Türkiye dış pazarlarda etkili olabilmek için bu pazarların istediği kalite ve standartlara uygun, kararlı bir üretim düzeyini gerçekleştirmek ve ürün maliyetlerini düşürerek rekabet gücünü artırmak zorundadır. Bu açıdan makarnalık buğday, Türkiye'nin üzerinde titizlikle durması gereken bir üründür. Dünya makarnalık buğday ve mamulleri ticaret hacminin geniş olması ve sahip olduğu ekolojik özellikler ihracat konusunda Türkiye'ye önemli avantajlar sağlamaktadır.

Makarnalık buğdayın anavatanı olan Türkiye, kaliteli makarnalık buğday üretecek en uygun ekolojik bölgelere sahip ülkelerden biridir. 2003 yılı verilerine göre, yaklaşık 4 milyon ton makarnalık buğday üretimi ile dünyada ilk sırada yer alan ülkemiz, üzülmeye sebep ifade etmek gerekir ki, aynı yıl dışarıdan makarnalık buğday ithal etmiş ve halen de etmeye devam etmektedir. Çünkü üretilen makarnalık buğdayın ancak % 30-40'ı makarna sanayinin istediği kalitededir ve halen ülkemizde makarna sanayinin en önemli sorunu kaliteli hammadde teminidir. Aynı dönemde Türkiye'den yaklaşık 700 bin ton daha az üretim yapan Kanada, dünya makarnalık buğday ihracatının tek başına % 56.5'ini gerçekleştirmiştir (Anonim, 2003b). Makarnalık buğ-

day çeşit geliştirme, üretim, işleme ve ticaretine önem verilmesi gerektiği yıllardır ifade edilmesine rağmen hükümetlerce makarnalık buğdaya verilen fiyat farkı yetersiz olduğundan, üreticiler makarnalık buğday üretme konusunda istekli davranmamaktadırlar. Uygun fiyat politikaları uygulanarak ve sözleşmeli üretim teşvik edilerek istenen makarnalık buğday ürünü yurtiçinden temin edilebilir.

Kaliteli makarnalık buğday üretiminin artırılmasında yapılacak ilk iş, ülkemizin hangi bölgelerinde verim ve kalite bakımından iyi sonuç alınabileceğinin tespitidir. Ayrıca, bu bölgelere uygun çeşitlerin geliştirilmesi konusunda ıslah çalışmalarına ağırlık verilmelidir. Konu ile ilgili en uygun bitki üretim tekniği belirlenmeli ve bu konular çiftçiyle işbirliği çerçevesinde ve multidisipliner bir yaklaşımla çiftçiye aktarılmalıdır. Bu kapsamda özellikle üreticilerin sertifikalı tohumluk kullanması ve belli aralıklarla tohumluğu değiştirmesi sağlanmalı, verim ve kaliteyi artıracak üretim tekniklerinin uygulanması yönünde tedbirler alınmalıdır. Sınırlı alanlarda uygulanmakta olan sözleşmeli üretim yaygınlaştırılmalı ve cazip fiyat politikaları ile makarnalık buğday üretimi özendirilmelidir. Günümüzde destekleme alımında uygulanan ekmeklik ve makarnalık buğday fiyat farkı, üreticileri maliyeti daha yüksek olan kaliteli makarnalık buğday üretmeye teşvik etmekten uzaktır.

Daha önce de ifade edildiği gibi, Türkiye'nin AB ülkeleri ile çoğu tahıl ürünlerinde rekabet etme şansı son derece düşüktür. Tahıl ürünlerindeki rekabette ülkemizin en şanslı olduğu ürün, belli iklim ve toprak özellikleri gerektiren makarnalık buğdaydır. İtalya, Fransa, Yunanistan gibi ülkeler haric AB ülkelerinin çoğu, ikliminden dolayı kaliteli makarnalık buğday üretme olanağına sahip değildir. Bu nedenle AB, makarnalık buğday üretimini Avrupa Tarımsal Garanti ve Yön Verme Fonu'ndan (FEOGA) destekleyerek bu alandaki açığı kapatmaya ve Türkiye karşısında rekabet üstünlüğünü ele geçirmeye çalışmaktadır (Budak, 2004).

Diğer taraftan Türkiye, ürettiği buğdayı katma değer ve istihdam katkısı yaratacak şekilde, yani makarna başta olmak üzere değişik gıda ürünlerine (bulgur, erişte, irmik, kuskus vs) işleyerek değerlendirme yoluna gitmelidir. Fiyatına kıyasla besleyici değeri yüksek, kolay temin edilebilen, depolama ömrü uzun, hazırlanması kolay, çok farklı şekillerde tüketilebilen, glisemik indeksi düşük (yavaş sindirilen) ve besin yönüyle zenginleştirme imkânları olan makarnanın önemi her geçen gün artmaktadır. Dünya makarna üretiminin % 55'i AB ülkeleri tarafından gerçekleştirilmektedir. AB ülkeleri içinde de en büyük üretim, 2.9 milyon ton ile İtalya'ya aittir. 1.3 milyon ton ile dünya makarna ihracatının % 50.3'üne sahip olan İtalya, Türkiye'nin en büyük rakibi durumundadır. Türkiye 2003 yılında yaklaşık 70 bin ton makarna ihraç etmiştir (Budak, 2004).

Türkiye, son yıllarda en çok tüketilen gıda maddelerinden biri olan makarna konusunda ürün çeşitlendirmesine giderek bir taraftan iç tüketimi artırmalı, diğer taraftan da yeni pazarlar bulmalıdır. Kaliteli ve standart bir ürünün ancak kaliteli bir ham maddeden üretilebileceği gerçeğinden hareket-

le, dünya makarna pazarında son yıllarda önemi gittikçe artan ülkemizin bu yarışı sürdürebilmesi, öncelikle protein ve camsılık oranı yüksek, sarı renkli ve rengin açılmasına neden olan enzimlerin düşük konsantrasyonda olduğu kaliteli hammadde teminine bağlıdır. Burada kısaca verilen bilgiler, Türkiye'nin bugüne kadar diğer pek çok alanda olduğu gibi makarnalık buğday alanında da sahip olduğu potansiyeli kullanamadığını, ancak önümüzdeki dönemde mutlaka kullanması gerektiğini göstermektedir.

3.4. Genetik Materyal Zenginliği

Türkiye sahip olduğu zengin kaynakları, geniş su ve toprak varlığı ve olağanüstü çeşitlilik gösteren ekolojik özellikleri ile tarımsal üretim açısından dünyanın, özellikle de içinde bulunduğumuz bölgenin en avantajlı ülkelerinden birisidir. Çok sayıda bitki türü bakımından genetik zenginlik gösteren ve birkaç gen merkezinin kesiştiği bölgede yer alan Türkiye (Vavilov, 1951), buğdayın anavatanı olup bu bitkiye ait çok sayıda yabancı form ve yerel çeşitlere sahiptir (Kün, 1996). Bilindiği gibi gen merkezlerinin ortak özelliklerinden biri de, ait oldukları türe ilişkin form ve çeşit zenginliği göstermeleridir.

Özellikle buğdayda uzun yıllar süren seleksiyonlarla verim genlerinin belirli yönde seçilmesi ve melezlemelerde ortak anaçların kullanılması genetik varyasyonu daraltmıştır. Bu nedenle gerek genetik varyasyonun genişletilmesine gerekse verimin artırılmasına yönelik ıslah çalışmalarında, genetik varyasyon bakımından zengin ve elverişsiz çevre koşullarında başarıyla yetiştirilebilen yerel çeşitlerden faydalanılmaktadır. Yerel çeşitler bir çok canlı ve cansız stres faktörlerine dayanıklılık genlerine sahip oldukları gibi, kalite özellikleri de genellikle ıslah çeşitlerinden daha yüksektir. Bu nedenle yabancı formlar ve yerel çeşitler, mevcut ve/veya ileride ortaya çıkacak sorunların giderilmesinde ve ticari çeşitlere yeni özelliklerin aktarılmasında önemli gen kaynaklarıdır. Ayrıca, son yıllarda ileri teknolojiye dayalı ve yüksek verimli çeşitlerin devreye girmesiyle Sözkonusu materyaller kaybolmaya yüz tutmuştur. Halbuki bitkisel üretimde devamlılık ancak, yabancı türlerin ve yerel çeşitlerin korunması ile mümkündür.

Türkiye'de bugüne kadar yerli genetik kaynak materyalin karakterizasyonu yeterince yapılamamıştır (Kün vd., 2005). Özellikle buğday bitkisinde genetik zenginliğin moleküler düzeyde tanımlanması, konuyla ilgili veri tabanlarının oluşturulması ve patent hakkının elde edilmesi, AB'ye giriş sürecinde ve sonrasında ülkemize önemli avantajlar sağlayacaktır. Genlerin bile tescil ettirilip hak iddia edildiği günümüzde, biran önce ülke genetik kaynaklarımızın tasnif ve tescilinin yapılarak sahip çıkılması gerekmektedir. Nitekim son yıllarda bu konuda bazı çalışmaların yapıldığına şahit oluyoruz.

3.5. Maltlık Arpa

Arpanın malt ve bira endüstrisinde kullanımı her geçen gün artmaktadır. Fiziksel özellikler yanında yüksek ekstrakt oranı ve tanenin kimyasal bileşimi (özellikle enzimler), malt ve bira sanayi tarafından arpa ürününde aranan en önemli özelliklerdir (Kün, 1996). Sözü edilen kalite kriterleri, çevre koşullarına bağlı olarak önemli ölçüde değişmektedir.

Çoğu bölgelerde kışlık ekilen ve verimi yüksek çeşitlerde, renk ve tad açısından malt sanayinin tanelerde bulunmasını istediği enzimlerin konsantrasyonunu azalmakta, bunun sonucunda kalite düşmektedir. Bu nedenle, fazla yağış alan ülke veya bölgelerde maltlık kalitesi yüksek arpa ürünü yetiştirmek mümkün değildir. Kaliteli ürün elde etmek için bazı ülkelerde yazlık ekim yapılmakta, bu durumda da verim düşmekte ve ürün maliyeti artmaktadır.

Halbuki Türkiye, maltlık kalitesi yüksek arpa üretmek için uygun ekolojeye sahiptir. Özellikle Orta Anadolu ve geçit bölgelerinde uygun çeşit ve yetiştirme teknikleri ile maltlık kalitesi yüksek kışlık arpa üretilebilmektedir. Ancak, ülkemizde kaliteli maltlık çeşit sayısı yeterli değildir. Öncelikle maltlık kalitesi yüksek ve sözkonusu bölgelere uygun çeşitler geliştirilmelidir. Diğer taraftan bu bölgelerde üretilen kalitesi yüksek ürünlerin önemli bir kısmı ülkemizde hayvan yemi olarak kullanılmaktadır. Bunun yerine bu ürünleri yüksek fiyatla dış ülkelere satarak, hayvan beslemede kullanmak üzere düşük fiyatla dışarıdan arpa satın alma yoluna gidilebilir. AB sürecinde, maltlık arpa üretimi ve değerlendirilmesi konusuna da daha fazla önem verilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

3.6. Tohumluk Üretimi

Tohumluk üretimi açısından önemli olan sıcaklık, ışıklandırma süresi, ışık şiddeti, yağış ve nispi nem gibi pek çok iklim özellikleri ve böcek popülasyonu bakımından değerlendirildiğinde Türkiye, dünyanın en önde gelen tohumluk üretim merkezi olmaya aday ülkelerinden biridir. Yazlık ve kışlık bitkilerin tohum olgunlaştırma dönemlerinde pek çok bölgemizde havanın yağışsız ve nispi nemin düşük olması kaliteli ve hastaliksız tohumluk üretilebilmesine imkan vermektedir (Gençtan vd., 2005). Ayrıca işgücü ihtiyacının kolay karşılanması ve işçilik ücretlerinin düşük olması da, tohumluk üretiminde Türkiye'ye büyük bir avantaj sağlamaktadır.

Hemen hemen bütün kültür bitkilerinin tohumluklarını üretmek için uygun ekolojik bölgelere sahip olan ülkemizde, 2003 yılında 1453 ton buğday, 835 ton mısır ve 30 ton çeltik tohumluğu ithal edilmiştir (Anonim, 2004b). Özellikle İç Anadolu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi tahıl tohumluklarının üretimi için çok uygun bölgelerdir. Ülkemizde çeşit geliştirme, tohumluk üretimi ve hazırlanmasının başarılı bir şekilde yapılabildiği buğday, arpa ve çeltik bitkilerine ait tohumluklar yurtiçinde üretilmeli, çok zorunlu olmadıkça dışalım yapılmamalıdır. Türkiye bununla da yetinmeyip tahıl cinslerinde tohumluk üretimi yapip dışarıya satmalıdır. Bunun için söz-

leşmeli tohumluk üretimi yaygınlaştırılmalıdır. Ülkemiz bunu yapabilecek potansiyele sahiptir. Sözleşmeli tohumluk üretimi, mısır ve buğdayda kısmen yapılmakla birlikte yeterli değildir. Ülkemizde, özellikle buğdayda çeşit sayısının fazla olması tohumluk üretim ve dağıtımında önemli sorunlara neden olmakta, üretim programlarının yapılmasını zorlaştırmaktadır.

4. Verim ve Üretim Artışı Sağlayacak Tedbirler ve Konuyla İlgili Öneriler

Daha önceki bölümlerde ülkemizde tahıl verimini ve üretimini artırmaya yönelik bazı uygulamalardan söz edilmiştir. Bu bölümde ise, onların dışındaki uygulama ve öneriler ele alınacaktır. Tahıl tüketiminde dünyanın önde gelen ülkelerinden biri olan Türkiye, öncelikle kendine yetecek ve dış pazarlara dönük hedefleri karşılayacak şekilde üretimini artırmak zorundadır. Ekim alanını artırmanın mümkün olmadığı günümüzde üretimi artırmanın yegane yolu verimi artırmaktır. Ülkemizde tahıl üretim alanlarının çok geniş olması nedeniyle küçük verim artışlarıyla bile üretimde büyük artışlar sağlanabilir. Verim artışının sağlanmasında tarım tekniğinin düzeyi, üretimde kullanılan girdilerin miktar ve kalitesi, tarımsal yapının yeniden düzenlenmesi gibi etkenlerle birlikte, toprak ve su kaynaklarının rasyonel bir şekilde kullanılması bütün olarak ele alınmalıdır.

Daha önce de ifade edildiği gibi, ülkemizde tahıl üretiminin büyük bir bölümü kurak ve yarı kurak bölgelerde yapılmaktadır. Söz konusu bölgelerde tahıl üretimini sınırlayan temel faktör nem yetersizliğidir. Diğer tüm ekolojik faktörler ve yetiştirme teknikleri sabit kalsa bile, sadece sulama ile verimin ortalama 2.5 kat artırılacağı saptanmıştır. Su, aynı zamanda diğer büyüme faktörleri ve girdilerin etkinliğini de artırmaktadır. Diğer taraftan önümüzdeki 30 yılda Türkiye'nin de içinde bulunduğu bölgede kuraklığın daha da artacağı tahmin edilmektedir. Bu nedenle sulanan tarım alanlarının artırılmasına yönelik devam eden projelerin bir an önce bitirilmesi ve yenilerinin başlatılması gerekir. Ayrıca sulanan alanlarda sulama suyunun ekonomik kullanılması, toprak verimliliğinin korunması ve sürdürülmesi açısından tahıllara ekim nöbetinde mutlaka yer verilmelidir.

Sulamanın mümkün olmadığı kurak bölgelerde ise, kışa ve kurağa dayanıklı çeşitlerin kullanılması yanında ekimin kışlık yapılması, yağış sulannın toprağa girmesini sağlayacak ve topraktan suyun buharlaşmasını engelleyecek tekniklerin uygulanması gerekir. Sınırlayıcı faktörün seviyesi yükseltilmeden diğer girdilerin artırılması verimi artırmayacağı gibi, bir taraftan kaynak israfına (özellikle rezervi sınırlı üretim girdilerinin hızlı bir şekilde tükenmesine) diğer taraftan da üretim maliyetinin yükselmesine ve çevre sorunlarına yol açmaktadır. Bu nedenle yağışın yetersiz olduğu ve sulamanın mümkün olmadığı bölgelerde gereksiz gübre uygulamasından kaçınılmalıdır. Doğru ve gereken miktarda gübre ve ilaç uygulaması, hem üretimin artması hem de gereksiz girdi kullanımının azaltılması yoluyla ekonomiye önemli katkı sağlayacaktır.

Türkiye'de buğday veriminin düşük olmasının önemli sebeplerinden biri de hastalıklardır. Bu nedenle hastalıklara dayanıklı çeşitler geliştirilmeli ve bunun

sürekliliği sağlanmalıdır. Ayrıca gıda sanayinin istediği miktarda kaliteli ürünü yurtiçinde üretebilmek için; kalite kriterleri benzer ancak, farklı ekolojik bölgeler için geliştirilmiş çeşitlere ve bunların yetiştirilmesine de ihtiyaç vardır. Türkiye'nin tahıl ve diğer ürün gruplarında söz sahibi olabilmesi için devlet ve özel sektör, tarımsal AR-GE çalışmalarına daha fazla kaynak aktarmalı, yeni çeşit geliştiren kişi ve kurumlar ödüllendirilmelidir. AB ülkeleri ile Türkiye arasında ekme tüketiminde hem miktar hem de nitelik bakımından önemli farklılıklar mevcuttur. Avrupa daha çok tam tahıl ürünü ekmekler kullanırken ülkemizde beyaz ekme kullanılmaktadır. Yeni geliştirilecek çeşitlerde tam ekme kalitesi de göz önünde bulundurulmalı, çinko ve selenyum gibi insan sağlığı açısından son derece önemli minerallerce zengin çeşitler geliştirilmelidir.

Kaliteli tohumluk kullanarak verim kendine döllen tahıl cinslerinde, kuru tarım bölgelerinde % 20-25, sulanan alanlarda % 50 dolaylarında; yabancı dölenen mısırdaki ise % 150'ye kadar artırılabilmektedir. Çeşit ve tohumluğun bu katkısına diğer girdilerin sağlayacağı artışlar da eklendiğinde, verimin daha da artabileceği açıktır (Kün vd., 2005). Ayrıca nitelikli tohum, ürünün iç ve dış pazarlarda satış şansını artırmakta, dolayısıyla üreticilerin birim alandan daha fazla para kazanmalarını sağlamaktadır.

Melez mısır tohumluk ihtiyacında arzu edilen seviyeye ulaşıldığı söylenebilir. Ancak, ülkemizde en fazla ekim alanına sahip buğday ve arpada üretilen tohumluk miktarı ihtiyaç duyulandan çok altındadır. Örneğin, 2003 yılında üretilen tohumluk miktarı buğdayda ihtiyacın ancak %16'sını, arpada ise % 4.6'sını karşılayabilmiştir. Üreticilerin sertifikalı tohumluk kullanmamalarının başlıca nedeni ekonomik sebeplerdir. Bu nedenle kaliteli tohumluk kullanımını yaygınlaştırmak için, sertifikalı tohumluk kullanan üreticiler desteklenmeli ve tohumlukların üreticiye ulaşmasının önündeki engeller kaldırılarak en kısa ve en ucuz yoldan çiftçiye ulaşması sağlanmalıdır (Gençtan vd., 2005). Yüksek verim ve kalite; bölgeye uygun, verim potansiyeli yüksek çeşitlerin kullanılması yanında ekolojiye uygun tüm yetiştirme tekniklerinin uygulanması ile mümkündür. Ayrıca bu çeşitler, verim artışı yanında diğer üretim girdilerinin etkinliğini de artırmaktadır. Üreticiler bu konuda bilgilendirilmeli ve günün koşullarına uygun biçimde desteklenmelidir.

Genelde ülke tarımında, özelde tahıl üretiminde tarım işletmelerinin küçük ve arazilerin parçalı olması, tarımda uygulanan her türlü destekleme ve teknoloji uygulamalarının, verim ve üretim artışına katkısını azaltmaktadır. İşletme küçüklüğü ve arazi parçalanmasının asıl kaynağı, miras ve mülkiyet rejimiyle toprak devir ve satışlarında, uygun işletme genişlik ve bütünlüğünü koruyacak, bağlayıcı yasal dayanak yokluğu ya da yetersizliğidir. Bu sorunun çözümü için öncelikle kırsal nüfusun tarım dışında geçimini sağlayabileceği yeni istihdam alanları yaratılmalı, arazi mülkiyeti ve miras ile ilgili yeni hukuksal düzenlemeler yapılmalıdır (Kün vd., 2005).

Türkiye'de üretim planlaması olmadığından, üretim tamamen üreticilerin tercihleri doğrultusunda ve bilinçsizce yapılmaktadır. Bu nedenle kimi ürünlerde üretim fazlalıkları, kimi ürünlerde ise üretim yetersizliği söz konusudur. Tür-

kiye, hem tarım sektörünün geneli hem de ürün bazında bir planlama yapmalı ve bunu teşvikler ve sübvansiyonlar yoluyla en kısa sürede uygulamaya koymalıdır. Üretim fazlası olan ürünlerde mutlaka katma değer oluşturulmalıdır. Bunun için; tarımsal sanayi geliştirilmeli, standartlar oluşturulmalı, pazarlama, paketlenme ve derecelendirme işlemleri talebe yönelik yapılmalı, tüketim alışkanlıklarını eğitim yoluyla düzenlenmeli, depolama ve muhafaza şartları iyileştirilmelidir.

Yöresel ya da ülkesel boyutlu bir projenin başarılı olabilmesi ancak, projenin yeterli ve doğru verilere dayandırılması ile mümkün olmaktadır. Bu gereksinim, özellikle ekim alanına dayalı üretim tahminlerinde ve projeksiyon çalışmalarında daha da önemlidir. Üretici Kayıt Sistemine ilişkin çalışmalar desteklenmeli ve en kısa zamanda bitirilmelidir.

Tartışılan değişik destekleme yöntemlerinin, adı ve uygulayıcısı kim olursa olsun; getirilecek modellerin mutlaka adil, üretim artıncı ya da yönlendirici işlev ve etkide bulunmasına özen gösterilmelidir. Getirilecek her destekleme sistemi, belli bir ülkesel hedef politikasının ürünü ve onu destekleyecek etkinlikte olmalıdır (Kün vd., 2005).

Kooperatif ve üretici birlikleri gibi, küçük işletmelere büyük işletmelerin sahip olduğu avantajları sağlayan örgütlenme biçimleri yaygınlaştırılmalıdır. Bu kurumlar; gelişmiş ülkelerde gerek girdi sağlayarak, gerekse işlenmiş ve işlenmemiş ürünlerin uygun fiyatlarla satışını gerçekleştirerek üyelerinin gelirlerini yükseltmede son derece etkili kuruluşlardır.

Günümüzde verim ve üretim artışı çok yoğun girdi kullanımı ile sağlandığından, bu durum zaman içerisinde telafisi mümkün olmayan çevre sorunlarına neden olmaktadır. Bu nedenle bu üretim modeli günümüzde tartışılmaya ve sorgulanmaya başlanmıştır; özellikle yoğun şekilde kimyasalların (gübre, ilaç, hormon vs) kullanıldığı gelişmiş ülkelerde, çevreyi ve insan sağlığını olumsuz yönde etkilemeyen alternatif üretim teknikleri ve sürdürülebilir üretim modelleri üzerinde araştırmalar yoğunlaşmıştır. Bu kapsamda sürdürülebilir tarıma yönelik toprağın daha az işlendiği, düşük girdili, hatta toprak işlemez üretim gibi yetiştirme tekniklerine yer verilmeli ya da belli yörelerde deneme ve uygulaması yapılmalıdır.

AB'ye giriş sürecinde ziraat mühendisliği, gıda mühendisliği ve veterinerlik eğitim ve öğretimine daha fazla önem verilmeli; küreselleşmenin her alanda kendini hissettirdiği günümüzde, ders içerikleri günün koşullarına uygun düzenlenmeli ve öğrenciler AB ülkelerinde çalışabilecek bilgi ve donanıma sahip olacak şekilde yetiştirilmelidir. İlgili fakültelerde şartlar öğrencileri kendini seven, kendine güvenen, kendini anlatabilen, başkalarını anlayabilen, amaçlı yaşayan, hayatına anlam katabilen, girişken, sorumluluk ve risk alabilen, nasıl öğrenileceğini bilen, gelişmelere açık ve yaratıcı kişiler olarak yetiştirmelerini sağlayacak şekilde düzenlenmelidir.

5. Sonuç

Tarım sektörü gelişmemiş bir ülkenin kalkınması ve bağımsız bir ülke olarak yaşaması mümkün değildir. Bu nedenle Türkiye, öncelikle kendine yeter ülke konumunu güvence altına alacak, dış faktörlerden en az etkilenen, yapısal problemler başta olmak üzere sorunların çözümüne yönelik ülkesel ve bölgesel tarım ve tahıl üretim politikaları geliştirmek ve uygulamak zorundadır. Bunun için konu hukuksal, ekonomik ve teknolojik tüm yönleriyle ele alınmalıdır.

Kısa vadede, büyük ölçüde Türkiye tarım sektörünün aleyhine olacak AB sürecinin, uzun dönemde önemli katkılar sağlayacağını düşünmekteyiz. Bu sürecin, Türkiye’de tarımsal üretim ve gıda sanayine yeni bir soluk ve kan değişimi getireceği, dinamik bir sektörü ortaya çıkaracağı tahmin edilmektedir. Ancak, AB ile daha ileri ticari ilişkilerin kurulması ve küreselleşmenin olumsuz etkilerini yaşamamak için, bugünden uygun önlemler alınmalı, yapısal sorunlar başta olmak üzere köklü bir tarım reformu başlatılmalıdır.

Tahıllar, günümüzde olduğu gibi gelecekte de insan beslenmesinde temel gıda maddesi olarak kullanılacak ve buğday dünyanın en stratejik ürünü olmayı sürdürecektir. Gıda güvenliğinin en önemli sorun haline geldiği günümüzde; nüfus artış hızı ve kişi başına tahıl tüketimi yüksek olan Türkiye’de, buğday başta olmak üzere tahıl üretiminde kalite standardından ayrılmadan, sürekli artan kalite arayışı ile verimliliğin artırılması ve maliyetin düşürülmesi temel hedeflerden biri olmalıdır.

Türkiye’nin tahıl ürünlerinde AB ülkeleriyle rekabet edebilmesi ve AB pazarında var olabilmesi, öncelikle bu pazardaki talebe bağlı yeni gelişmelerin ve oluşumların incelenmesine ve bunlara göre ülke içi üretimin planlanması ve dış pazarlara dönük hedeflerin gerçekleştirilmesiyle mümkün olacaktır. Bunun için de avantajlı olduğumuz, ihraç imkânı olan ve tarımsal sanayiye hammadde sağlayan katma değeri yüksek ürünlere ağırlık verilmesi gerekir.

Türkiye, köklü reformlar yaparak tarım sektöründeki sorunları çözemezse; AB’ye tam üyelik gerçekleştiğinde ve tarım ürünleri serbest dolaşıma girdiğinde, bazı tahıl ürünleri başta olmak üzere pek çok üründe AB ülkeleri ile rekabet edemeyeceğinden, topluluk içinde üretim gücünü yitirmiş açık pazar konumuna düşebilir.

Unutulmamalıdır ki, açlığın başlıca iki sebebi vardır: Bunlar; ekolojik faktörler ve kötü yönetimdir. Günümüzde iyi yönetilen ülkelerde insanlar yeterli ve dengeli beslenirken, kötü yönetilen ülkelerde ise pek çok insan açlık nedeniyle ölümlerle pençeleşmektedir. Herhangi bir ülkede veya bölgede ekolojii kısa vadede değiştirmek mümkün değildir ancak, politikaları değiştirmek mümkündür.

Kaynaklar

- Ağaoğlu, Y.S., İ.H. İnan, T. Özkan, İ. Ortaş (2005), Yirmibirinci Yüzyıl Başlarında Türkiye Tarımının Vizyon ve Misyonu. Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi. 3-7 Ocak 2005, Ankara, 2 : 1233-1251.
- Anonim, (2002), Evaluation of the Community Policy for Starch and Starch Products. Chapter 1. The Structure of the World Starch Market. Final Report.
- Anonim, (2003a), TMMOB Sanayi Kongresi Gıda Sanayi Raporu, Ankara.
- Anonim, (2003b), International Grains Council (Grain Market Report).
- Anonim, (2004a), Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilcisi, Avrupa Birliği Tarım Politikası, "Avrupa'da Yenilenme ve Türkiye'ye Etkisi".
- Anonim, (2004b), Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Ülkesel Tohumluk Tedarik, Dağıtım ve Üretim Programı. Ankara.
- Baere, H.D. (1999), Starch policy in the European community, *Starch/Stärke*, 51:189-193.
- Bergthaller, W.J. (1997), New uses of wheat gluten and non-starch wheat components. In J. L. Steele, & O. K. Chung (Eds.), *Proceeding of international wheat quality conference* (pp. 285-301). Manhattan, KS: Grain Industry Alliance.
- Budak, Z. (2004), Türkiye'de Buğday Üretimi, Makarna Sanayininin Ekonomik Yapısı ve Eskişehir İlindeki Durum. Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, 16-18 Eylül 2004, Tokat, 558-564.
- CRA (1997). *Corn annual*. Washington, DC: Corn Refiners Association.
- FAO, 2003. *Faostat 2003*. Food and Agriculture Organization, <<http://www.fao.org>>
- Gençtan, T., M.E. Tugay, H.H. Geçit, B. Bozkurt, E. Ergun, H. Ekiz, K. Yalvaç, M. N. Gevrek, A. Elçi, A. Balkan (2005), Türkiye'de Tohumluk, Fide ve Fidan Üretimi ve Kullanımı, Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi. 3-7 Ocak 2005, Ankara, 2: 803-823. Ankara.
- Günaydın, G. (2004). Türkiye Tarım Politikalarına Çok Uluslu Şirketlerin Etkisi (Şeker Sektörü örneği), TMMOB Tarım ve Mühendislik, 68, s.12, Ankara.
- Halkman, A.K., M.E. Ergun, A. Öztan, C. Koçak, F. Yıldız ve S. Erdoğan (2005), Gıda Endüstrisinde Hammadde Üretiminde İleriye Yönelik Yaklaşımlar. Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi, 3-7 Ocak 2005, Ankara, 2: 987-999.
- Kün, Ekrem (1996), Tahıllar-I (Serin İklim Tahılları), Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Kitabı:431, Yayın No: 1451, Ankara.
- Kün, E. C.Y. Çiftçi, M. Birsin, A.C. Ülger, S. Karahan, N. Zincirci, A. Öktem, M. Güler, N. Yılmaz, M. Atak (2005), Tahıl ve Yemelik Dane Baklagiller Üretimi. Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi, 3-7 Ocak 2005, Ankara.1: 367-407.
- Sayaslan, A. (2004), Wet-milling of wheat flour: industrial processes and small-scale test methods. *Lebensm.-Wiss. u.-Technol.* 37: 499-515.
- Şahingöz, A., İ. Özeltin, I. Gökdoğan (2005), Küreselleşme Sürecinde Türkiye Tarımı. Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi, 3-7 Ocak 2005, Ankara, 1: 1-21.
- Vavilov, N.I. (1951), The origin, variation, immunity and breeding of cultivated plants. *Chronica Botanica* No: 16.